

Anders Klevmarken:

Efter att ha tagit del av Amundsens bidrag vill jag gärna säga att jag fann det "meget morsomt". I och för sig skulle jag kunna sluta mitt inlägg med detta, då jag inte kan finna mycket att invända mot de synpunkter som framförts. Jag skall dock försöka bidra med ytterligare några nyanser. En av Amundsens poänger är att det är ganska meningslöst att använda den traditionella efterfrågeteorins verktyg för att analysera konsumtionens och sparandets långsiktiga utveckling; man bör i stället betrakta den som en fråga om ekonomisk tillväxt. Jag skall försöka brodera något på detta tema.

Jag kommer att se de problem jag skall behandla ur empirikerns synvinkel. Eftersom jag inte är någon teoretisk ekonom, kommer jag inte närmare att utveckla och diskutera detaljerna i teorin för ekonomisk tillväxt. Professor Tyrni har redan i sitt inlägg bidragit till en sådan diskussion. Jag kommer i stället att

1. ge några *synpunkter på efterfrågeanalysen*. Detta kommer jag att göra i form av en liten karikatyr av empiriska efterfrågeanalyser. Jag vill således från början säga ifrån att jag är medveten om att det är en karikatyr, i själva verket en ganska vänskaplig sådan,
2. i någon mån undersöka hur de *traditionella analyserna har använts* i anslutning till *svenska erfarenheter*,
3. i anslutning till en redovisning av hur jag ser på *myndigheternas planeringsproblem* kommentera *tillväxtteoriernas förtjänster och nackdelar*,
4. försöka komma fram till en *slutsats* som åtminstone till synes går stick i stäv mot Amundsens.

Amundsen har givit oss en snabbskiss av hur konsumtions- och sparandeutvecklingen har gestaltat sig under mellan- och efterkrigstiden i Norden, såsom vi brukar mäta den med hjälp av NR. Jag vill bara parentetiskt kommentera Amundsens tes att den enligt honom ökade konsumtionsandelen skulle bero på ett minskat företagssparande. Från den svenska statistiken kan nog varken utläsas någon trendmässigt ökad konsumtionsandel eller någon förskjutning mellan olika sektorer sparande. De olika sektorernas andel av sparandet kan visserligen beräknas ur de svenska nationalräkenskaperna, men speciellt beträffande uppdelningen mellan hushållssparande och företagssparande är statistiken dålig. Den redovisar stora årliga fluktuationer i sektorernas andelar och med hänsyn till detta är det svårt att utläsa någon trendmässig förskjutning mellan dem.

De verktyg man använt för att analysera konsumtionsutvecklingen har man hämtat från den traditionella konsumtionsteorin. Med hjälp av givna preferenser och en budgetrestriktion kan vi härleda en efterfrågefunktion som har relativa priser och inkomster som argument. Antagandet om givna preferenser är naturligtvis ett problem för ekonomen. Man har i tvärsnitt observerat att olika grupper av människor har olika konsumtionsbeteende, även om de har samma inkomst och ställs inför samma priser. Vad har man gjort? Man har antagit att befolkningens sammansättning är stabil och att den enskilde konsumentens preferenser inte förändras annorlunda än att aggregatet, konsumtionen per capita, inte påverkas av några preferensförändringar. När man arbetat på en disaggregerad varunivå har man dock varit tvungen att använda t ex giftermålsfrekvensen för att förklara efterfrågeförändringar på vissa varaktiga varor. Inför problemen beträffande preferensförändringarna och inför aggregationsproblemen har ekonomen visat ett visst främlingskap. Han har i stället varit intresserad av de *rent ekonomiska sammanhangen*. Den typ av frågor han brukar ställa är: "Hur stor är inkomstelasticiteten?" och "Hur stora är priselasticiteterna?". Resultatet har blivit en mängd utläggningar om hur stora dessa elasticiteter brukar vara i olika situationer, om de skall tolkas som långsikt- eller kortsiktselasticiteter och hur deras storlek beror på valet av inkomst- och prisvariabler. Ibland uppstår svårigheter då empiriska observationer skall trängas in i ekonomernas linjära och konstantelastiska värld. Detta ger då upphov till

en vetenskaplig debatt. Ett exempel är, att när man anpassat sina efterfrågefunktioner till både tidsserier och till tvärsnitt har man inte erhållit samma resultat. Tvärsnittselasticiteterna har då ofta blivit mindre än tidsserieelasticiteterna. Denna skillnad har man då försökt tolka så att den ena elasticiteten ger uttryck för en långtidseffekt och den andra för en korttidseffekt. Det senaste bidraget, som jag känner till, till denna debatt, är att man använder Milton Friedmans teori om den permanenta inkomsten för att överbrygga den besvärande skillnaden mellan de två typerna av elasticiteter. När man använder denna nyare typ av modeller visar det sig nämligen att skillnaden mellan elasticiteterna inte är så stor!

Låt mig även taga upp en annan sida av den besvärliga konfrontationen mellan teori och praktik. Det är vanligt att ekonomiska teorier är sk partiella teorier, för att eliminera besvärliga komplikationer använder man den praktiska papperskorgen "ceteris paribus". I och för sig har jag inget att invända mot detta, tvärtom kan det vara en mycket fruktbar metod att angripa och belysa enskilda drag i ekonomin. Svårigheterna uppstår när man vill konfrontera dessa teorier med empiriska material av icke experimentell typ och använda dem i prognossyfte.

Från ekonometriker och statistiker har det påpekats att man inte utan vidare har rätt att bryta ut och estimerar en enskild relation ur en större modell. Resultatet av estimationen kan bero på hur återstoden av modellen ser ut. Trots detta är det vanligt att man estimerar enskilda efterfrågefunktioner och konsumtionsfunktioner utan att t ex taga hänsyn till de restriktioner som t ex utbudssidan respektive den makroekonomiska identiteten mellan inkomst och konsumtion-sparande ger.

Ibland kan detta förfaringsätt trots allt vara rimligt. Ett exempel är studier av efterfrågan på offentliga tjänster som tillhandahålles i, praktiskt sett, obegränsad mängd till ett fast pris, t ex postala tjänster. Generellt sett bör man dock ha med bägge skänklarna i den Smithska saxen.

I den vanliga marknadsmodellen bestäms utbudet och efterfrågan simultant med hjälp av prisbildningen, d v s utbudet tillåts inte "påverka" efterfrågan på annat sätt än via priset. En alternativ modell-specifikation är att låta utbudssidan påverka själva efterfrågefunk-

tionen. Föredrar man att arbeta med en sådan modell kan man med en viss rätt hävda att de traditionella efterfrågeanalyserna är otillräckliga för att analysera efterfrågan. Konsumtionen av bostäder i Sverige är t ex i mycket hög grad en spegling av bostadsregleringen. Denna reglering kan inte bara antagas ha påverkat konsumenternas efterfrågan (preferenser) på bostäder utan även deras efterfrågan på andra varor som bilar, fritidshus, båtar m m. Det kan således vara nödvändigt att i somliga efterfrågeanalyser på något sätt låta såväl utbudssidan som det offentliga agerande ingå i modellen.

Låt mig till slut även nämna en annan brist i traditionella efterfrågeanalyser. Vanligen brukar man endast intressera sig för sk privat konsumtion, medan offentlig konsumtion lämnas därhän. Denna kan dock vara såväl komplement som substitut till privat konsumtion

Tabell 1. Den privata konsumtionens utveckling 1964-1970 enligt två alternativ.

Lägre alt.: ökning av total konsumtion per capita med 2,5 % per år
Högre alt.: ökning av total konsumtion per capita med 3,0 % per år

	1964		1964-1970				1970	
	Konsumtionsandel, utgift, milj. kr.	Utgiftsandel, %	Volymökning, %		Utgiftsökningens fördelning, %		Utgiftsandel, %	
			Lägre alt.	Högre alt.	Lägre alt.	Högre alt.	Lägre alt.	Högre alt.
Livsmedel	20 000	37,6	10,6	12,1	25,4	24,6	35,4	35,0
varav: drycker och tobak	6 150	11,6	23,2	26,5	11,1	11,2	11,5	11,5
Bostad	7 300	13,7	30,4	30,4	16,4	14,3	14,2	13,9
Beklädnad	5 450	10,2	23,5	28,1	8,6	9,3	9,9	10,0
Hushållsutrustning	2 650	4,9	28,2	32,6	5,2	5,4	5,0	5,0
Resor	6 950	13,1	34,6	43,4	17,6	19,-	13,9	14,4
Rekreation	5 400	10,1	27,9	31,7	13,8	13,6	10,8	10,8
Sjukvård och hygien	2 450	4,6	28,9	34,9	7,8	8,0	5,2	5,3
Övriga varor o tjänster	3 050	5,8	19,6	22,8	5,2	5,2	5,6	5,6
Summa	53 250	100	21,7	25,0	100	100	100	100

Källa: G Albinsson, G Endrédi, Den privata konsumtionen 1950-1970, småtryck från Industriens Utredningsinstitut nr 35, 1965.

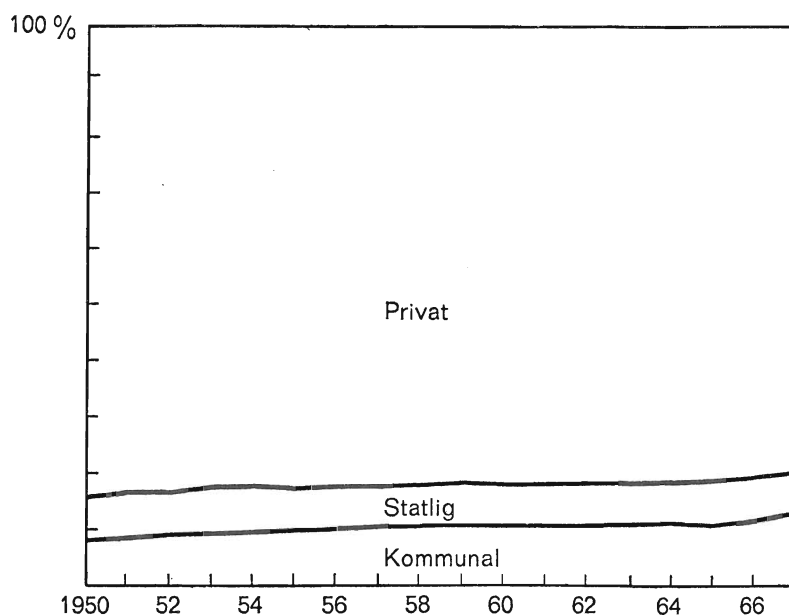

Fig. 1. Kommunal, statlig och privat konsumtion i Sverige 1950-1967.

(vägar-bilar, sjukhusvård-privat läkarvård). Den offentliga konsumtionens omfattning och inriktning kan dessutom tänkas påverka konsumenternas sparbetende, en mekanism som också brukar approximeras bort. Fig 1 visar hur stor andel av den svenska konsumtionen 1950-1967 som varit privat respektive offentlig.

Jag har nu i realiteten ställt upp en hel rad av hypoteser. Huruvida dessa är rimliga eller ej måste till syvende och sist bli en empirisk fråga. Hypoteserna måste testas mot empiriska material. Det kanske visar sig att de hittills använda grova approximationerna är förnuftiga. Kan man redovisa några erfarenheter redan nu?

De långsiktiga konsumtionsbedömningar som gjorts i Sverige, har i stor utsträckning Industriens Utredningsinstitut svarat för, bl a på uppdrag av de olika långtidsutredningarna. Den första av dessa samlade bedömningar gjorde Bentzel m fl, publicerad i "Den privata konsumtionen i Sverige 1931-65", IUI 1957. Senare har andra följt upp hans arbete. Den senaste analysen gäller fram t o m 1970 och institu-

tet står nu i begrepp att göra en ny uppföljning till 1975 och 1980. Den metodik som använts har i korthet varit följande: Konsumtionsvolymen per capita har förklarats som en konstantelastisk funktion av den totala konsumtionsutgiften per capita och av varugruppens relativa prisnivå, (för vissa varaktiga varor har giftermålsfrekvensen använts som förklarande variabel). Funktioner av denna typ har anpassats till närmare 80 varugrupper. De resultat som därvid erhållits har legat till grund för en närmare, ej formaliserad, analys av rimliga utvecklingstendenser.

Kronor per capita. Halvlogaritmisk skala.

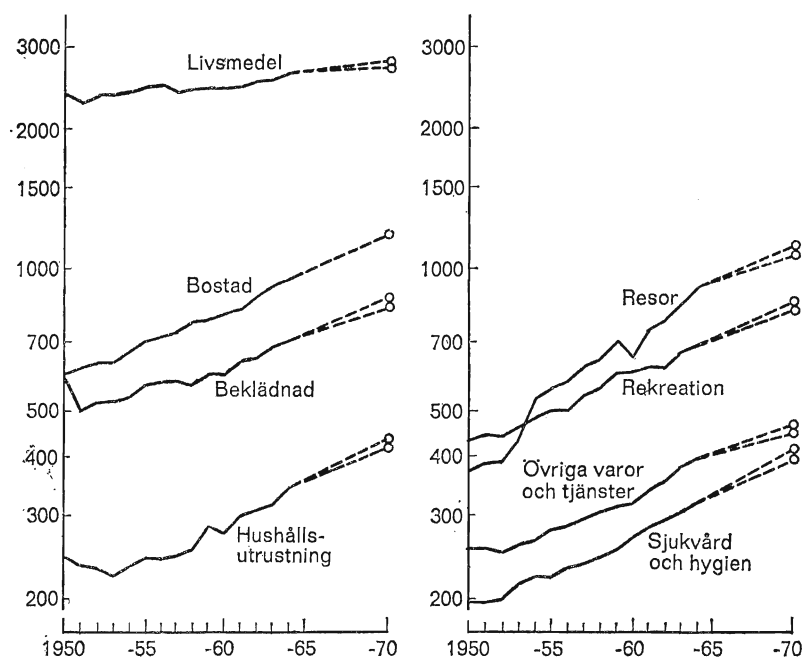

Fig. 2. Den privata konsumtionens utveckling för skilda varor och tjänster 1950-1970.

Anm.: För 1964-1970 motsvarar det lägre alternativet en ökning av hela den privata konsumtionen med 21,6 % och det högre alternativet en ökning med 25,1 %.

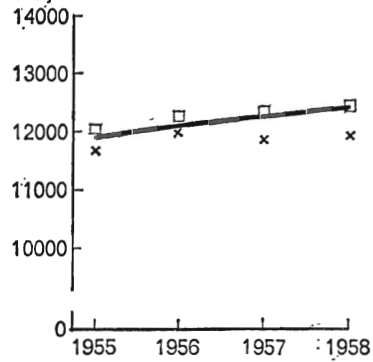
Källa: G. Albinsson, G. Endrédi; Den privata konsumtionen 1950-70, småtryck från Industriens Utredningsinstitut nr 35, 1965.

Fig 2 och tabell 1 ger en beskrivning av hur konsumtionen av olika varugrupper har utvecklats mellan 1950 och 1964. Vi finner bl a den välbekanta förskjutningen från konsumtion av dagligvaror till konsumtion av vissa varaktiga varor. De streckade linjerna i figuren leder till prognoserna för 1970. För de flesta varugrupper har man arbetat med två olika utvecklingsalternativ för den totala privata konsumtionen, 2,5 % per år och 3,0 % per år. För en närmare redogörelse för de förutsättningar bl a beträffande pris- och befolkningsutvecklingen som ligger till grund för prognoserna hänvisas till G. Albinsson, G. Endrédi, "Den privata konsumtionen 1950-1970"; småtryck från Industriens Utredningsinstitut nr 35, 1965. Det jag i detta sammanhang vill fästa uppmärksamheten på är den stora variabilitet som finns i tidsserierna i förhållande till skillnaden mellan prognosalternativen och att denna variabilitet är störst för de varugrupper som innehåller varaktiga konsumtionsvaror.

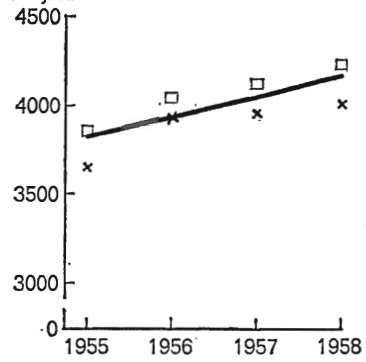
Tyvärr kan jag inte som planerat redovisa nya utfallsanalyser för de prognoser som gjordes för 1965, utan jag får nöja mig med att visa några av de äldre utfallsanalyser som gjorts inom institutet.¹⁾ I fig 3 redovisas de prognosvärden som erhålls då den antagna inkomst-, pris- och befolkningsutvecklingen används i efterfrågerelationerna, den heldragna linjen; de prognosvärden som erhålls om man i stället för den antagna inkomst-, pris- och befolkningsutvecklingen använder den faktiska, fyrkanter, och slutligen även det verkliga utfallet, kryss. Skillnaderna mellan fyrkanter och kryss är således ett mått på hur väl de använda efterfrågemodellerna beskrivit konsumtionsutvecklingen. Vi kan lägga märke till att i flera fall har man haft "tur" i prognosarbetet så tillvida, att antagandena om inkomst-, pris- och befolkningsutvecklingen visserligen varit felaktiga, men de har tagit ut det prognosfel som härrör från själva modellformuleringen. Ett exempel på detta är varugruppen rekreation. Vi kan även lägga märke till att avvikelserna mellan prognos och utfall är större för de varugrupper som innehåller kapitalvaror än för de som innehåller dagligvaror. De traditionella efterfrågemodellerna förmår tydligen inte förklara en tillräckligt stor del av den variabilitet som konsumtionen av kapitalvaror uppvisar. Ett stort problem är därvid hur

¹⁾ "IUI:s konsumtionsprognos för år 1965. En granskning och revidering". Småtryck från Industriens Utredningsinstitut nr 18, 1960.

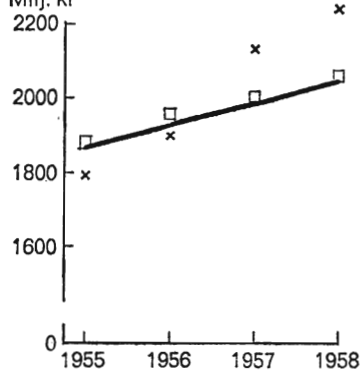
1 Livsmedel
Food and beverages
Milj. kr

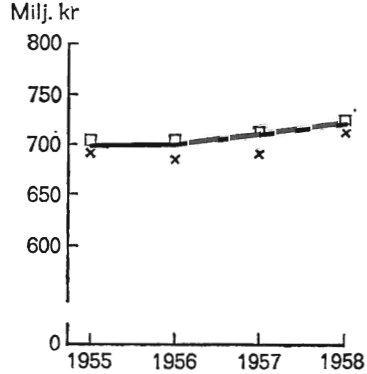
2 Beklädnad
Clothing
Milj. kr

3 Hemutrustning
Household goods
Milj. kr

4 Hushållstjänster
Miscellaneous services
Milj. kr

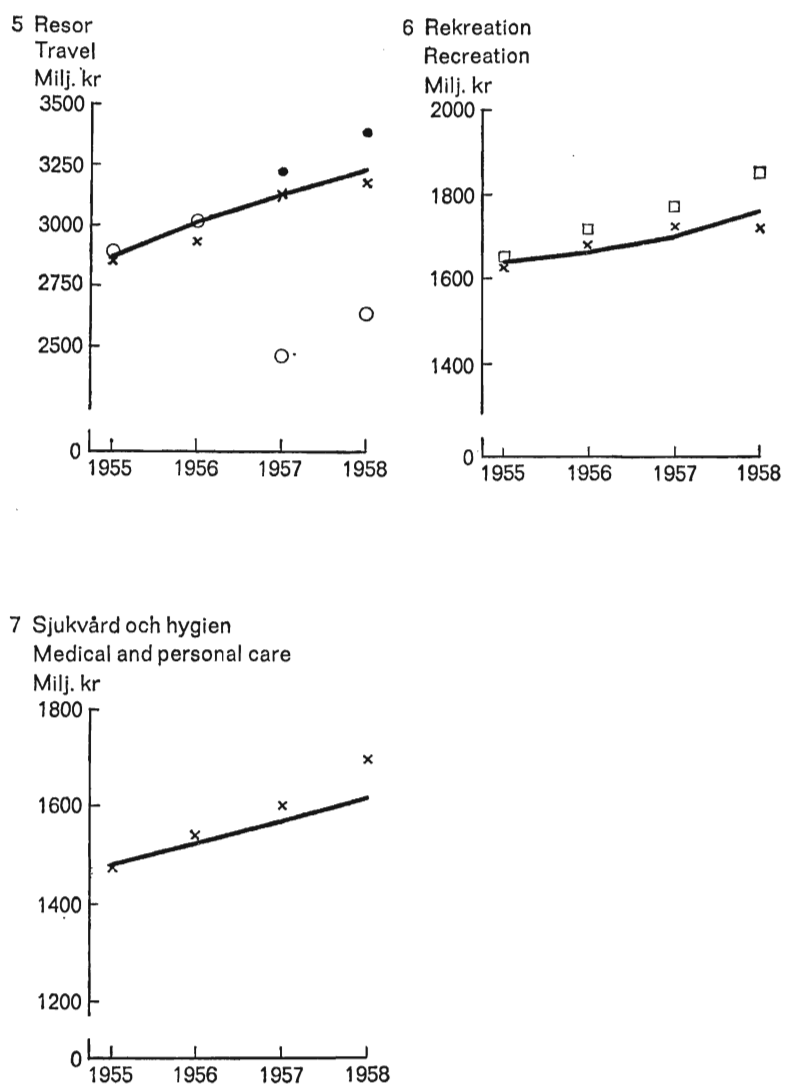

Fig. 3. Utfallsanalys av IUI:s konsumtionsprognos för år 1965. Huvudgrupper - Main groups.

Källa: IUI:s konsumtionsprognos för år 1965. En granskning och revidering. Småtryck från Industriens Utredningsinstitut nr 18, 1960.

man skall behandla introduktionen av nya varor. Ett viktigt skäl till att prognoserna för hemutrustning avviker trendmässigt från utfallen är att man inte förmått uppskatta den effekt introduktionen av TV-apparater hade på inköpen av hemutrustning.

För att kunna avgöra om framtidsbedömningar av detta slag varit lyckosamma, måste man klargöra hur de användes. IUI:s bedömningar har således ingått som ett element i långtidsutredningarnas försök att undersöka vilka anspråk ekonomins olika sektorer kommer att ha på de samlade resurserna och om dessa anspråk kommer i konflikt med en rimlig bedömning av hur stora dessa har möjlighet att bli. Långtidsutredningarnas bedömningar utgår från mer eller mindre explicit formulerade modeller som avses beskriva den existerande ekonomin med hänsyn till sådana förändringar som regering och riksdag beslutat. Det material som långtidsutredningen sedan lämnar ifrån sig utgör underlag för myndigheternas bedömning av om åtgärder måste vidtagas och av hur stort handlingsutrymme myndigheterna har.

De åtgärder som myndigheterna vidtager kan göra de förutsättningar som IUI:s och långtidsutredningens bedömningar bygger på helt irrelevanta, och prognoserna kan "slå fel". Detta behöver dock varken göra bedömningarna eller utfallsanalyserna ointressanta. Bedömningarna har ju i så fall trots allt tjänat sitt syfte och i utfallsanalyserna har man stora möjligheter att lära sig något om ekonomins funktionssätt. Enligt mitt sätt att se på detta sk prognosarbete är det egentligen inte fråga om prognoser i ordets verkliga mening, utan ett arbete som syftar till att ge politikerna ett instrument för att analysera dagens ekonomi och för att bedöma hur stort handlingsutrymme de har för att uppnå vissa mål. För att kunna avgöra vilken betydelse dessa bedömningar skall tillmätas är det naturligtvis av mycket stor vikt att man har någon uppfattning om osäkerheten i bedömningarna. Amundsen tar upp detta problem och illustrerar det genom att beräkna konfidensintervall för prognosutfallet för 1970, 1980 och 1990 på grundval av en linjär relation mellan logaritmen av den privata konsumtionen och den privata intäkten. Denna illustration anser jag nu emellertid vara skäligen ointressant. Om den skall vara intressant förutsätts det att den enkla konsumtionsfunktionen är en realistisk modell. Amundsen lägger en mycket stor börda på slump-

men u_t . Den skall förmå att fånga upp effekter från offentliga åtgärder, från utbudssidan, från tidigare år, från ev sammansättningsförändringar bland konsumenterna, från utlandet, effekter på grund av makroidentiteten m.m. u_t skall vara oberoende normalfördelad med konstant varians och förväntan noll! Det förefaller mig inte rimligt att dela upp osäkerheten i en komponent som beror på något slags "statistisk osäkerhet" och i en komponent som samlar upp "övrig osäkerhet". Osäkerheten ligger främst i modellformuleringen vare sig modellen innehåller stokastiska element eller ej. Dessa bör betraktas som en integrerad del av den ekonomiska modellen.

Jag har ännu inte sagt något om tillväxt och tillväxtmodeller. Jag skall nu anknyta till Amundsens diskussion om detta mot bakgrunden av den planeringsprocess jag beskrivit ovan. Tillväxtmodellerna har hittills endast givit *vissa* aspekter på hela det problemkomplex som kan kallas samhällets utveckling. Man har intresserat sig för hur de *totala* resurserna skall fördelas mellan totalkonsumtion och totalt sparande för att uppnå maximal tillväxt i de totala resurserna, eller i den totala konsumtionen givit ett visst målindex och ett visst utgångsläge. Jag bestrider inte att dessa teorier varit värdefulla därför att de riktat vår uppmärksamhet på vissa egenskaper i den ekonomiska tillväxtprocessen, som vi bör beakta. Jag måste dock, även om det är trist, ställa frågan: "Kommer dessa teorier som de nu är formulerade att inom överskådlig tid kunna användas för empiriskt arbete, *även om* målindexet kompletteras på det sätt Amundsen och andra föreslagit?" Jag har några skäl för min pessimism:

a) De statliga myndigheterna handlar under osäkerhet, dels därför att de är osäkra på konsekvenserna av sitt handlande (som utredare och experter förmår vi inte att ge tillräckligt säker information, och även om vi kunde lägga ned avsevärda resurser på att förbättra såväl statistik som analysmetoder kanske vi ändå får nöja oss med att göra sannolikhetsuttalanden), dels därför att själva målet inte alltid kan preciseras.

b) Några praktiska försök med tillväxtmodeller har gjorts, t ex vid Centraal Planbureau i Holland. Resultaten förefaller ännu inte att vara särskilt uppmuntrande.

I stället för att arbeta med en modell som innehåller ett målindex, som avses beskriva samhällets värderingar under en lång följd av år, och som det offentliga under samma långa period försöker maximera så att den ekonomiska tillväxten i denna mening följer en optimal väg, föredrar jag en modell som tillåter successiva revideringar och korrigeringar av såväl mål som insatsen av olika medel. Den för empirikern relevanta tidsperioden måste därför bli relativt kort. Min slutsats är därför att den fruktbaraste ansatsen är att bygga vidare på den traditionella efterfrågeanalysen, efter de riktlinjer jag skisserat ovan, och att därvid vara öppen för idéer från olika håll. En central fråga är hur man i den utvidgade efterfrågeanalysen skall utnyttja de resultat tillväxtteorin givit. Jag kan inte kommentera detta närmare, utan lämnar frågan vidare för diskussion.